

O ALTFEL DE ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DIN BASARABIA

Nicolae DABIJA
Academician, D.H.C., poet

Nu poți ști cu adevărat ce e Basarabia fără a cunoaște literatura ei. În ultimele două secole, literele basarabene au făcut, deopotrivă, istorie și cultură: acesta e laitmotivul scrierii volumului-enciclopedie „*Vocația mărturisirii 2. Încolțirea Basarabiei*” de Anastasia Dumitru, care se prezintă mai degrabă ca o Istorie a Literaturii Române din Basarabia, privită în ansamblul ei și în contextul literaturii române din toate timpurile, dar și ca o istorie a Basarabiei, văzută prin intermediul literaturii.

E urmărit sub toate aspectele procesul literar basarabean de după 1812, apoi – și cel de după 1940. Și așa cum autorii din stânga Prutului, dinainte de această dată, de la A. Russo, B. Petriceicu-Hasdeu și până la C. Stere, sunt mai cunoscuți în Țară, autoarea excelează atunci când supune analizei perioada „*sovietică*” a acestuia.

Anastasia Dumitru subliniază că cele care s-au întâmplat în plan cultural au avut legături directe cu cele intervenite brutal în plan politic, când populația românească din stânga Prutului a căutat să-și afirme identitatea în mod divers – păstrarea limbii, perpetuarea tradițiilor, lectura cărților românești, inițiative culturale, rezistență, inclusiv prin cultură. În cunoștință de cauză, autoarea vorbește de seria de acțiuni, inițiate de noua stăpânire, menite să descurajeze orice zvâcnet de spirit național – atacul asupra limbii române, înlocuirea alfabetului latin cu cel rusesc, sechestrarea și incendierea tuturor cărților românești, interzicerea literaturii clasice, deportări, foamete organizată, colectivizare forțată etc.

Literatura basarabeană scrisă în acele timpuri sumbre a însemnat în primul rând, subliniază exegeta, o menținere în uz a limbii române, iar cei care au dat tonul în păstrarea unui grai nealterat n-au fost lingviștii, ci scriitorii. După război aceștia au alcătuit o carte colectivă – „*Scrisoare tovarășului Stalin*” – celebră prin slugărnicia ei –, dar lucru ce trebuie numai decît menționat e buna limbă românească în care a fost scrisă, inclusiv prin folosirea neologismelor considerate, toate până la unul, „*cuvinte burghezo-moșierești românești*”, făcând abstracție de dialectul transnistrean, unul infect, împânzit cu regionalisme și cuvinte rusești, impus de sovietici la baza limbii literare „*moldovenești*”.

Se știe că scopul comunismului sovietic era ca toate națiunile într-un timp nu prea îndepărtat să devină una singură. Dacă în 1922 în URSS fuseseră atestate 200 de limbi și popoare, la recensământul din 1989 din ele mai rămăseseră... 82. Atât. 118 dispăruseră în malaxorul comunist. Una dintre limbile care rezistase, ca printr-o minune, era cea vorbită de basarabeni. Acest lucru se datorează intelectualității cu conștiință națională. Atacul asupra limbii a fost însoțit de atacul contra cărții de istorie. Popoarele cotropitoare le fură popoarelor cucerite nu numai istoria contemporană, ci – și cea din timpurile anterioare, istoria acestora va exista în trecut numai în măsura în care va avea tangențe cu cuceririle lor sau în măsura în care va putea fi umilită.

Odată decapitată intelectualitatea, credeau cei care ne-au „*eliberat*” cu forța armelor de valorile noastre, poți face din această așchie de popor românesc – ca dintr-o bucată de plastilină – orice, chiar dușmanul întregului de la care a fost ruptă. Acesta e experimentul diabolic care a fost pus în aplicare în partea de est a moșiei lui Ștefan cel Mare de către imperiul de la Răsărit.

Armata de istorici cu sarcina de a scrie istoria moldovenilor fusese invitată din diverse regiuni ale Federației Ruse. „*Istoricii*” vorbeau în manuale doar de contribuția slavilor la alcătuirea noastră ca popor. Teoria lui Mohov, devenită politică de stat, era următoarea: moldovenii sunt slavi romanizați și este firesc ca puterea sovietică să facă totul ca ei să revină la ceea ce au fost strămoșii lor, adică slavi.

Lingviștii, care nu ne cunoșteau limba, insistau că limba moldovenilor ar fi o altă limbă decât cea a românilor, ea fiind una de proveniență slavă. Cultura inculturii era în vogă. Involuția – numită evoluție. În avangarda literaturii fusese postată ariergarda ei. Minciuna devenise o armă. Un om dezinformați, amăgiți, poate fi mai ușor convins să fie servitor. Manualele, cărțile, școala aveau un singur scop: să facă din cele 5 milioane de români, câți existaseră în stânga Prutului până la 28 iunie 1940, slugi perfecte.

Numai că nu toți s-au pretat. În recensământul din 1952 din ei mai rămăseseră 2,5 milioane. Celelalte 2,5 milioane dispăruseră. Cultura națională abia mai respira. Cântecul, afară de cele care-l cântau pe Stalin, fuseseră interzise. Eminescu – scos în afara legii. Au existat clase întregi care au fost deportate în Siberia cu tot cu profesor pentru că citiseră niște cărți; surdomuți, precum Anișoara Arseni din Peresecina, care a fost judecată la ani grei de temniță pentru că... a calomniat Puterea Sovietică; preoți, ca arhimandritul Serafim Dabija, care într-o predică afirmase că Dumnezeu nu se bucură atunci când vede că i se demolează

bisericile. Cum așa? i se reproșase, când bolșevicii cred invers, iar aceștia nu pot să greșească.

Scriitorii, fiind mai expuși, mai ales cei care nu se înregimentaseră în corul cântăreților noii puteri, o parte sunt împușcați – Petre Ștefănuță, Ioan Sulacov, Mihail Curecheru, Alexandru Robot, Mihail Moroșanu, la aceștia adăugându-se și scriitorii transnistrieni lichidați de Stalin – Tudor Malai, Pavel Chioru, Nestor Cabac, Mihail Andreescu, Nichita Markov, Filimon Săteanu, Ion Corcinschi, Mihail Lehtter, Constantin Coșeriu, Dumitru Milev, Alexandru Caftanachi etc. –, o altă parte au fost deportați în Siberia – Nicolai Costenco, Nicolae Țurcanu, Alexei Marinat, Nicu Stegaru, Boris Baidan, Sanda Lesnea, Leonid Grigoriu etc.

Avem de a face cu autori decapitați și cu o literatură ciuruită. Ar trebui să precizăm aici că ceea ce-i deranja cel mai mult pe politrucii timpului nu erau atât scriitorii, cât adevărul. Iar scriitorii erau „pedepsiți” doar pentru că ei erau purtători de adevăr. A risca să crezi o literatură liberă în lipsa libertății, a te comporta liber în închisoare (aici „a popoarelor” cum i-a zis Lenin, înainte de a-i fi temnicerul-șef), iată lucrurile pe care încearcă să le analizeze în această lucrare fundamentală Anastasia Dumitru.

În anii '70-'80 intelectualii devin aparatele de măsurat gradul de conștiință națională. Misiunea lor a fost să mențină treaz spiritul unității de neam. Condeierii se anunță ucenici de-ai lui Esop – aluzia, sugestia, parabola, metafora cu subtext, transformându-se în ani într-o formă genuină de rezistență.

După 1989, odată cu reformele gorbacioviste, literatura basarabeană a prins să revină la firesc: la gândirea descătușată, la tematica națională, la spiritul românesc și european al valorii. E perioada când grâul e ales de neghină. Zgura e dată la o parte. Colosul de picioare de lut a prins să se clatine. Imperiul politic, în context mai larg, unional, e subminat de cel cultural.

Nevoia de sincronizare a literaturii din Basarabia cu marile valori românești, din ale căror contexte a lipsit o vreme, fără vrerea ei, devine o prioritate. Spre deosebire de unii exegeți de la Chișinău care încearcă să facă o absolutizare a fragmentului sau de alții de la București care cred că literatura română se oprește la Prut, Anastasia Dumitru are o viziune de ansamblu, făcând abstracție de frontierele politice, trase odinioară prin mijlocul uneia și aceleiași literaturi, ale căror umbre, din păcate, se mai cunosc.

Autoarea ne prezintă o exegeză unică – o altfel de istorie a Literaturii Române din Basarabia – capabilă să recupereze o parte importantă, mai puțin cunoscută a literaturii române și să reconstituie o imagine a spațiului cultural din

stânga Prutului, pe care s-o anexeze literaturii române dintotdeauna. Cercetătorul, un disociator fin de idei, un prețuitor al valorilor autentice, se prezintă ca un acar spiritual menționând că literatura basarabeană nu are decât o opțiune, pentru a fi ea însăși, și anume – integrarea cu valorile naționale românești, iar de aici – și cu cele ale lumii. E un critic fără complexe, îndemnând și literatura pe care o analizează să nu le aibă.

Volumul Anastasiei Dumitru are toate calitățile unei monografii remarcabile, nu doar prin ceea ce reușește autoarea să analizeze și să afirme, ci și prin intuiția estetică, pe care încearcă s-o fixeze în cuvinte, scrise din drag de Basarabia și din dragoste de România culturală, una indivizibilă.

